

OPou (*ThPu*, 17). Però fins literàriament segueixen essent conegudes i usades les altres. En particular el llòc subterrani per tenir-hi un presoner o un pres: «me prenen y m'engarrotan - me fican dins d'una *sitja* / --- / Veig vení cinc-cents fadrins, - tots criats de companyia: / me deslliuren de presó - y em traqueren de la *sitja*», romanç bandoleresc del S. XVII (trets dialectals de la Garrotxa, MilàF, *Romllo*, 119.18, 19); «Perpinjà --- té unas presons tan foscas - que són *sitjas ensutjadas*», Ss XVII-XVIII (ibid., 135.10).

Com es veu per aquesta cita, i més per les següents, la *sitja* masmorra era una cavitat, p. ex. oberta en la terrassa d'una fortalesa o d'un recinte amurallat, que també es podia fer servir com a dipòsit de gra: T. de Bajalta, capturat pels seus enemics, és portat a la tenebrosa i fondíssima entranya del Castell de Miravet: «Mentre esperava a la porta de la cambra --- on els segrestadors disputaven, havia oït repetir la paraula *sitja*, i és ben segur que dipòsit de blat devia haver estat en el seu temps la fosca nau on havia anat a raure el nostre filàntrop ---», Coromines (*Silèn*, xvi, p. 20); «estabornit en topar contra el mur, va afigurar-se que tota la *sitja*, aleshores inflada de tenebres, que ni la claror de la celfstia li pervenia de la nit obscura, era el seu crani, i que ell havia caigut a dins amb els ulls oberts --- els seus ulls hi veien endins, les idees li voleiaven pel cervell com les volves en un raig de sol ---; per la tremuja de la volta entrava una claror rogenca, i una corda de pou voleiava fins arran de terra ---. se la va lligar d'esma a la cintura, i al punt va sentir que l'hissaven enfora ---», Coromines (*Silèn*, xvi, 204; O C, 85a38, 85b2); i veg la penetrant anàlisi que amb què Montoliu explica i pondera la fantàstica imatge, i la portentosa ideació teixida entorn d'aquesta *sitja-cervell* («La Veu de Catalunya», primers de març de 1926; reimprès a les O C de C, i en el *Breviari Crític* de M.).

Quantes altres *sitges* d'aquestes queden en les nostres antigors muntanyenques i encastellades: Eramprunyà, Olèrdola, Montsoriu, Morella...? A les parts més conservadora del P. Val.: hi ha *sitges* cereals i humanes alhora a Crevillent, hi ha les que són pous cavats en la penya a Burjassot, on MGadea pretén que s'ha guardat blat (*T. del Xè* I, 211).

I hi ha la *sitja* de carbó tan densament representada a les Illes, que hom la sol pendre per pròpia d'allí. Aquí el canvi de sentit s'explica perquè en formes etnogràfiques de temps arcaics, i ja molt superades, la *sitja* carbonera havia començat per ser un veritable forn·trau tenebrós ben comparable a la *sitja* del castell de Miravet, mal fos més en petit. Encara a Formentera, ens explica JnCastelló, les *sitjes* eren «hornos de carbón vegetal» de les quals queden «residuos carbonizados» (*Formentera*, p. 35). A la *sitja* de les dues Balears, reduïda avui a una plaça carbonera, queden encara, si més no memòries verbals d'aquella estructura perforada en obra. Però un gran vident hi troba el símbol de la Pàtria una, de fit a fit ençà i enllà del mar: «Cap an el Nord s'aixeca el mont / dels carboners que fan la *sitja*, / y dins l'espai sense

calitja, / veuen la costa de l'enfront: / --- / vent de levant boires empeny, / oh trobadors de Catalunya! / damunt la mar que los allunya, / el Puig Major veu el Montseny; / Mallorca veu el Montserrat, / y si, de nit, no se colombrà, / ulls de claror donem a l'ombra, / posem-hi focs de germandat», Alcover (endreqa al 1.º Congrés Intern. d. l. Ll. Cat., *BDLC* III, 209).

A l'illa de Mallorca, segons la terminologia que em vaig fer explicar pels muntanyens carboners de Banyalbufar: l'emplaçament del boic mallorquí rep el nom de *un rjollo de sigges*; al bell mig de l'enorme pila s'obre un forat de dalt a baix que en diuen l'ull (*s iij*); i aquest forat és el trauc tenebrós de la *sitja* encastellada? Sí, encara bastant, car per allà van «ficant-hi *tajúks*, i grans masses de *fáma d'ayzinà*»; no és, doncs, pas un forat de poca cosa; i així com una cambra soterrània ha de tenir el seu respirall, també en la carbonera es parla d'això: car al final van tapant-ho tot hermèticament amb terra, perquè no tingui *aspirá p' ayloqk* (1964). A Menorca, ens explica el *CostManc.* (I, § 246), *sitja* és la «pila alta de carbó» (que si no fos alta se'n diria un *sibau*) Una altra descripció de la *sitja de carbó*, a Artà, ens dóna en termes semblants el *BDLC* XIII, 1923, 23; i jo en tinc encara de recollides a la Colònia de Sant Pere (1969), a Lluçmajor (1964), a Bunyola (1963). No altrament, però, a Eivissa·PzCabrero; StVicent de sa Cala (1963).

Gran element inspirador del paisatge: «Jo som la pagesa que presents te du: / jo venc de la serra, mes no som per tu—. / Oh esquerpa cadena de puigs gegantins! / Ginebrons balsàmics, estepes i pins; / *sitges* que negregen sota l'ausinar, / soleiada ardenta, que besa el pinar, / ombra esmaragdina del fullatge espès / ---», Alcover (*La Serra*, v. 94). Mallorcaquina només? No, que també a la terra mare n'hi ha i no ens ha dut versos menys forts: «--- / Mes tot just assegut, el meu cor s'oprimia, / i un llunyà fbiol cap amunt m'empenyia, / o la *sitja* enlairant la blavor de son fum / i segueixo altre cop un camí solitari, / i com du a vostre cim, jo no puc reposar-hi! / Oh muntanyes de pins coronades de llum!», Carner (*Excelsior*, 1911).

D'una mena o altra trepitgem *sitges* muntanyenques en totes les terres de la llengua: a l'Albera, pel *Collet de les siges* ens enfilem de l'alta vall de Sureda cap a Puigneulós (1958); *Pla de la sitja* a les Garrigues (Torrebeses, 1936); *el Poet de les siges* en el muntanyam valencià de Benigembla (1963).

L'origen del català *sitja* preocupava, però a penes ningú gosava dir-ne res, entre altres raons perquè es creia un mot isolat sense cap parentela fora de la nostra llengua: molt breument en van parlar no sense encert Nicolau d'Oliver i ja Balari en les notes citades (i *Orig*, 106), «origine inconnue», o pre-romà («ibèric» com es deia sempre llavors, Balari), i amb el mèrit sobretot d'aplegar-ne algunes precioses dades del període arcaic; les poques indicacions que es feren, ben desencertades: és clar que no podia ser l'ar *sígn* 'presó' com digué Eguílaz (repetint-ho Steiger, *Contr*, p. 192), que no corresponia gens al sentit més corrent avui ni al de l'època arcaica (ni tan sols el de 'calabós')